

L'exigència del tot o res

Alfred Sargatal, poeta, professor, crític i traductor

Alfred Sargatal i Plana (Hostalets de Bas, 17 de febrer de 1948, la Garrotxa) va morir el divendres dia 7 de novembre del 2014 en caure de l'escala noble de l'Ateneu Barcelonès, d'on havia estat secretari de la Junta del 1998 al 2000 i ponent de literatura (2011-2014), i on, després de la jubilació, passava moltes tardes. Havia acabat de traduir *Poemes 1925-1939*, de T. S. Eliot, i n'esperava il·lusionat l'edició a Adesiara. De família senzilla, va ser dels que a l'escola es nodria de la llet en pols del Pla Marshall. Va fer estudis secundaris al Seminari de Girona i, als quinze anys, va començar a col·laborar en el setmanari garrotxí *Olot-Misión*. Va formar un efímer grup de teatre anomenat «Grecs i Nous», que pel març de 1965, quan ell tenia 17 anys, va muntar la seva primera i única representació al teatre Centre Catòlic: *Homes i No*, de Manuel de Pedrolo.

Potser no us faci gaire gràcia,
però la meua és una família obrera,
i jo, com tants fills d'obrers, m'he hagut de guanyar
el pa de cada dia
(quan no he passat gana)
lluny de l'alè de la família.

Fragment de *Malestar* (19-VII-1966). Poema inèdit.

LLUÍS BUSQUETS I GRABULOSA > TEXT

FONS ARXIU FAMILIAR. M. LUISA RODRÍGUEZ > FOTOS

Sargatal va dedicar tota la vida a la literatura. Quan tenia 15 anys, el 1964, guanyà el I Premi Màrius Torres, un recull que bevia de la poesia realista i social d'aleshores. Però, a l'hora de muntar el seu primer recull poètic, *Primers poemes* (1964-1966), demostrà ja aleshores una exigència sense parangó. N'aprofità només uns quants del recull guardonat. El primer poema que considerava vàlid, doncs, és aquest, datat a Olot el 1964 i titulat «De lluny».

En aquest aplec poètic no hi ha composicions de 1965 perquè durant l'estiu d'aquell any elabora el seu segon poemari, *Escrits en el fang*, un recull de mig centenar de composicions dedicat a Salvador Espriu en el primer centenari del

seu naixement, de la poesia del qual es nodreix. És un llibre en què l'Alfred demostra ja la consciència de la seva identitat catalana. A «Oració a Jesucrist» entén Catalunya com un poble que avança cap a la mort —som al 1965— per culpa d'un dictador que qualifica d'«home ara ja caduc», i demana a Jesús que no li faci d'acompanyant honorífic. No són temps fàcils. Fixem-nos en aquest poema d'autoidentificació:

Quan tenia 15 anys, el 1964, guanyà el I premi Màrius Torres, un recull que bevia de la poesia realista i social d'aleshores

>> **Alfred Sargatal i Plana**
(Hostalets de Bas, 1948, -
Barcelona, 2014).

Em sabia greu

Em sabia greu que les meves paraules haguessin estat en va i no servissin de res. Jo només puc dir que he lluitat dia darrere dia per trobar la Paraula adequada, clara, precisa i eficaç. Que no es pugui dir que si ho he assolit ha estat per pura casualitat.

A més de la consciència de la seva identitat, l'Alfred ha adquirit la consciència de poeta. A *Repasant els poemes* se sent «despullat / al mig d'una plaça pública».

Cal deixar-ho clar. Tot aquest itinerari personal i poètic, social i polític, l'ha fet als 17 anys. En poc temps, canviarà l'admiració per les victòries de l'Eix a la Segona Guerra Mundial (ho explica a *Autobiografia* el 1967: «...aconseguiren / que admirés devotament, / del gran Führer i del Duce, / el seu mite: / que els vaig conèixer realment, / fou més tard i a compte meu»). Passat l'estiu de 1965, es trasllada a Barcelona («els edificis, aquella nit, / semblaven aquells gegants dels llibres / il·lustrats que, dormint, de petit / sota el peu volien esclafar-me»). A Barcelona compaginarà els estudis de batxillerat superior —i, amb els anys, estudis universitaris— amb feines de correcció, traducció i redacció per a Edicions 62 i altres editorials, i amb algunes col·laboracions en revistes, com per exemple *Canigó*. Tanmateix, durant els primers mesos a la gran ciutat comtal s'enyora de la capital garrotxina i, entre el novembre i el desembre d'aquell 1965, elabora catorze poemes que formaran per a *Retalls del diari d'un adolescent* un poemari dedicat a la seva mare, que va merèixer el premi Joan Casulà en el marc dels premis Ciutat d'Olot del 1966, publicat el 1967.

A la Universitat, l'Alfred coneix José M. Valverde i assisteix a tertúlies poètiques i tallers que ell feia amb d'altres poetes. Li ho agreix al recull *Com una moneda que cau damunt l'asfalt* (*Poemes de Tallers*, 1966-1967), on ja es nota que coneix un ventall gran de poesia francesa, el que va del simbolisme a l'avantguarda, ja que hi cita Louis Aragon, i hi elabora una poesia més autoreflexiva, personal i madura, amb ritmes de quantitat als versos,

>> *El poeta i professor Alfred Sargatal.*

sense deixar d'interessar-li la realitat (es dol que el seu germà petit, aprenent de manyà, guanyi 200 pessetes a la setmana, l'equivalent a 1,4 euros!). Sargatal ha llegit ja els grans poetes del 1927, els medievals catalans, Salvat-Papasseit, Neruda, Juan Ramon Jiménez, Goytisolo i, a l'Editorial 62, on treballa, ha disposat del mestratge de Francesc Vallverdú.

Els primers mesos a la gran ciutat comtal s'enyora de la capital garrotxina i, entre el novembre i el desembre d'aquell 1965, elabora catorze poemes que formaran *Retalls del diari d'un adolescent*

Darrere d'aquest recull, aplegà *Les espigues. Poemes per a ser entonats* (1968) i *Dama amb daga* (estiu 1968). El primer aplec conté poemes senzills com cants que volen desvetllar la consciència dels camperols; el segon és una suite de set poemes arran de l'inesperat arrabassament de la seva cosina Roser; des del 1967 fins al 1970, tot fent seguir els estudis universitaris fins a llicenciar-se en filologia hispànica, va treballar a l'Editorial Salvat, exactament a l'*Enciclopèdia Salvat 4* i també a d'altres: Laia, Nova Terra, Seix Barral, Ariel... Per a aquesta darrera va fer diverses cronologies, per exemple, dins *Poesies*, de Màrius Torres (1977). El 1980 va guanyar oposicions d'agregat de llengua i literatura catalanes (ell havia estudiat hispàniques, però dominava el català). Durant dos anys va donar classes a l'Institut de Molins de Rei. Tot seguit, va guanyar l'accés a catedràtic i treballà

>> Acte d'homenatge a Alfred Sargatal a Can Trinxeria d'Olot, el 16 de maig de 2015.

primerament al barri de Can Tunis de Barcelona fins que, el 1991, es pogué establir a l'actual IES Ernest Lluch, davant del Parc Miró, als antics escorxadors, on es jubilaria l'1 de setembre del 2008. Abans, però, del seu pas al món de la docència, el 1979, aplega un nou poemari, *Nadir* (Poemes, 1979). El nadir és el punt oposat al zenit, i amb això ja ens dóna el to i temàtica del recull datat entre Barcelona i Olot l'estiu de 1979.

La dedicació al món de l'ensenyament li suposà no només una certa estabilitat sinó una nova exigència en la seva feina, cosa que l'allunyaria de l'elaboració de nous poemaris. Si li demanaves amicalment per què no publicava poesia, et responia tranquil·lament: «I per què he de temptejar de dir el que d'altres han dit millor que no jo?». Aquesta exigència provenia d'una mica abans, quan descobrí quina mena d'excepcional rigor exigia la traducció. Començà per Gérard de Nerval (*Les quimeres i altres poemes*, 1976) —i, més tard, *Aurèlia o El somni i la vida* (1979) i *La mà encantada* (1984)— i s'abocà, ja per sempre, en T. S. Eliot (*Marina*, 1976; *Dimecres de Cendra i Poemes d'Ariel*, 1977). Seguiren Pierre-Jean Jouve: *Suor de sang* (1981), Marguerite Yourcenar (*Anna, soror*, 1983), Albert Cohen (*El llibre de la mare*, 1983), Saint-John Perse (*Anàbasi*, 1984), Henry James (*L'últim dels Valeri*, 1984), Patricia Highsmith (*Petits contes misògins*, 1984)... Quan es

tractava d'algun encàrrec, emprava dos pseudònims. Per exemple, a *Desplohats*, de Woody Allen, ens trobem que el prologa amb un (Susanna d'Hèlix) i l'epiloga amb l'altre (Artur Rimbaud).

Aquesta dedicació a la traducció de finals dels setanta i inicis dels vuitanta, que en escasses ocasions exercí en castellà —Max Ernst (*Escrituras* [amb P. Gimferrer], 1982) i William Faulkner (*Cartas escogidas*, 2012)—, ja no l'abandonarà en tota la vida. Esmen-tem almenys O. Henry (*El regal de reis*, 1991), Roald Dahl (*Intercanvis de parella i altres contes*, 2005), Eduard Estlin Cummings [(a)poemes, 2007], Henry James (*La font sagrada*, 2012).

Però, a aquesta dèria, a banda d'algunes versions d'encàrrec —per

exemple, *Estudis de lingüística catalana*, d'Emilio Alarcos Llorach (1983)—, cal afegir-hi la seva contribució al monogràfic de la revista *Faig*, sota el títol *Poetes del segle xx* (1984), una col·laboració en una publicació que, amb el temps, s'estendrà a moltes d'altres, per no esmentar la seva participació en la *Història de la literatura catalana*, d'Edicions 62/Orbis amb l'estudi «La poesia de tradició simbolista».

L'Alfred ja té fama d'home rigorós. El 1983 publica a Laertes una edició del *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, de mossèn Cinto Verdaguier, l'article *El tema de la mort en la poesia de Màrius Torres* i participa en el llibre *El cosmos de «Antagonia»: Incursiones en la obra de Luis Goytisolo*. Un fet clau sortiria al seu encontre aquells primers vuitanta, i tindria la seva incidència en la nostra cultura. Entre el 1982 i el 1985 va formar part de la direcció de la col·lecció «Els Llibres de Glaucos», que passaria a convertir-se en editorial el 1985 amb el nom de Columna, de la qual va ser membre fundador juntament amb Ricard Badia, Àlex Susanna i Miquel Alzueta. Als primers noranta, just poc abans que l'editorial —on havia esmerçat el seu temps amb centenars de lectures i correccions— comencés d'anar bé (el 2003 es podria vendre a Planeta a bon preu), s'havia desfet dels companys, justament perquè la seva escrupolosa exigència l'allunyava d'entendre la literatura com un negoci. Però no guardava cap rancor a ningú, ans al contrari. D'aquells vuitanta encara podem ressenyar la versió d'*Els bons alumnes*, de Boris Vian; el volum *Iniciació al conte literari* (1988), un llibre exitós; els articles «La paròdia com a signe de vitalitat» i «La literatura juvenil: un negoci massa tèrbol»; els llibres d'ensenyament fets en equip per a Grup Promotor/ Santillana i la reedició del comentari «Sum vermis, de Verdaguier: grandesa i misèria d'un poeta a Textos literaris catalans».

La dècada dels noranta suposa encara un altre procés evolutiu en la vida d'Alfred Sargatal. Aquest any, després d'una dècada sense elaborar cap poema, amb un frontispici de Lao Tse, elabora un nou poemari, *L'espai de dins*, una suite de set poemes, dels quals volem destacar aquest:

Va formar part de la direcció de la col·lecció «Els Llibres de Glaucos», que passaria a convertir-se en editorial el 1985 amb el nom de Columna, de la qual va ser membre fundador juntament amb Ricard Badia, Àlex Susanna i Miquel Alzueta

Paraules (poema inèdit)

Per què aquest neguit de no saber
Per què aquesta angoixa de pensar que la llum potser no brilla a l'altra cara de la lluna
Per què aquesta sensació de tenir les mans balbes de tanta eixutesa

I a les nits em pregunto llargament sobre el paper, interrogo la blancor solitària de la pàgina
i sé que les paraules que componen aquestes preguntes ressonen en va com un diamant
sobre la pell d'un mort

Però sé que aquestes paraules vanes contenen d'alguna manera la resposta
Perquè no responen a res
Perquè la solució no existeix
Perquè la vida es troba en un altre lloc
Perquè això que escric conté en negatiu la resposta al problema

Perquè el problema només existeix en la mesura que sóc incapaç de formular-lo verbalment.

Però sé també que la paraula no podrà expressar mai aquest espai buit entre les paraules
Les paraules que només poden ser dites pel silenci
Un silenci més enllà dels sorolls dels carrers i les converses
Més enllà d'aquests violents i inacabables diàlegs
Que només condueixen al sens sentit...

Altrament, el 9 de març de 1990 es casa a Barcelona pel civil amb Maria Luisa Rodríguez, professora de pedagogia. L'any 1992 començarà a elaborar un nou poemari, *La fosca compartida*, resultat en una suite de vint poemes, potser mai no acabada del tot, que ve a ser una mena d'invitació a entendre la fosca de la vida humana des d'una fràgil amorosa dualitat compartida. És una poesia madura, però no fa res per publicar-la. Ja sabem que la seva dèria per la precisió i l'exactitud era la traducció.

L'Alfred era un home tan afable amb els altres —com testimonien els seus alumnes— i tan terriblement exigent amb ell mateix i amb la literatura com deseixit en qüestions econòmiques. Durant aquests noranta el trobem en una taula rodona sobre *Tirant lo blanc* amb J. Tiñena i Isidor Cònsul; reedita per tercera vegada, augmentant-lo, el seu llibre *Iniciació al conte literari: una antologia*, publica (amb R. Bisquerra) *Proves objectives de llengua catalana* (1992), treballa en diversos volums de la col·lecció «Crèdits» —eren els anys en què els editors cercaven projectes de professors de sol·lència— i accepta encàrrecs en equips de diferents editorials, no sols de Columna i Grup Promotor/Santillana, sinó també de Castellnou.

Són feines que li ocupen temps en aquells anys noranta, tot i que no vol deixar de dir la seva en el debat de l'ensenyament de la literatura en diferents publicacions educatives del moment, com per exemple a «La didàctica de la literatura i el conte», dins *Crònica d'ensenyament*, «Hi ha lloc per a la literatura en l'educació?» o «Literatura, lectura...? Com? Què?». En aquells temps ell i un servidor debatíem en els papers —i també a fora— sobre l'ensenyament de la literatura catalana. Ell opinava que calia deixar llibertat a l'escola, sense programacions; servidor era del parer que un programa de lectures l'havia d'estimular el professor a l'aula. El 1997 publicava una nova edició d'*Iniciació al conte literari* (1997), un llibre que acabà refent en català l'any 2000 (*La invasió subtil de les aranyes. Trenta-cinc contes literaris*

L'Alfred era un home tan afable amb els altres —com testimonien els seus alumnes— i tan terriblement exigent amb ell mateix i amb la literatura com deseixit en qüestions econòmiques

(*Introducció al gènere, antologia i guia didàctica*), per a l'editorial Laertes, a la col·lecció «Lectures i itineraris», la qual aleshores dirigia, i en castellà el 2004 (*Introducción al cuento literario. Introducción al género, antología y guía didáctica*).

Va ser en aquells primers 2000 que em demanà que preparés, per a la col·lecció que dirigia, les edicions d'*El Llibre de les bèsties*, de Ramon Llull, i de *Canigó*, de Verdager, tots dos títols publicats l'any 2002. Si no ho recordo malament, en els càrrecs directius del seu institut ocupava la secretaria. En aquest tombant de segle i de mil·lenni, potser perquè la seva antologia de contes li havia donat moltes satisfaccions, escriu contes a la web «Relats en català», com «Ales de conill amb perdigons», el 1999, un relat irònic, lluny de tot sarcasme. Una ironia que el feia simpàtic, una mica distant per a qui no el conegués, però del tot acollidor i

>> **Alfred Sargatal a la llibreria El Drac, d'Olot.**

afable. El 2002 encara n'hi penja un altre: «La gravetat de la literatura», en el qual, quan el narrador troba un llibre que ha estat temps cercant, les lletres li cauen amuntegades. El conte esdevé un veritable homenatge a Borges i a Joan Brossa, qui més d'una vegada li havia consultat algun dubte lingüístic. Aquell any 2002 publica *El Treball de Recerca en Literatura. Com organitzar-lo, com dirigir-lo*, i segueix treballant en els equips de Castellnou per a llibres de text de llengua i literatura. Viurà de lluny estant la incorporació de Columna a Planeta el 2003 i, un any després, publicarà l'article «El laberint de les ombres de la literatura catalana (Col·loqui sobre literatura estrangera en català)». Les seves preocupacions no minven. A Laertes ha obert una nova col·lecció, «Laertes didàctica», on publicarà *Gramàtica para estudiantes*, de X. Fages. El juliol del 2008, a la seva Vall de Bas estimada, els Amics de les Lletres Garrotxines li retérem un merescut homenatge per celebrar la seva jubilació al cap d'un mes.

Es podria dir que la jubilació li va permetre campar més al seu aire. Ja no hauria de patir a l'hora de posar notes als seus alumnes ni, encara menys, formar part de tribunals d'oposicions, cosa que —en sóc testimoni— l'angustia. El 2008 publica a Alfaguara el pròleg a *Tirant lo Blanc*, i el 2009 una

edició de *La comèdia de l'olla* i *El metge a garrotades*, de Plaute i Molière respectivament, amb un estudi introductori i unes propostes didàctiques. Fins i tot gosa fer valoracions crítiques a la revista del Col·legi de Doctors i Llicenciats. Aquest 2010 editaria també una nova edició de *La vida i la mort d'en Jordi Fraginals*, de Josep Pous i Pagès, precedida igualment d'un estudi introductori i complementada amb unes propostes didàctiques. El 17 de març d'aquell any el trobem participant en el cicle «Camaleons», de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, dedicat a la traducció literària, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans.

A partir del 2011 guanya les eleccions a ponent de literatura de l'Ateneu Barcelonès, del qual ja havia estat secretari, i on passarà bona part de les seves tardes. Viurà des d'allí els sotracos del món editorial català, quan l'estiu del 2013 Planeta compra les accions

«Ens calen molts més homes com en Sargatal, gent sense la qual aquest petit tros de món seria una terra plena d'obres oblidades»

d'Edicions 62 de la Caixa i passa a controlar el 79 % del Grup 62, cosa que li suposarà l'abandonament de la seu del Raval. El 13 de setembre del 2013, dos dies després de la Via Catalana, participa a la taula rodona sobre el documental de David Mauas *Quién mató a Walter Benjamin*.

Uns mesos abans de la seva mort ens vam trobar a les Rambles de Barcelona, sortint de l'Ateneu. S'interessà per la meua salut i no vaig notar res d'anormal en la seva. Poques setmanes abans del fatal desenllaç, a Olot, em va fer una trucada estranya, que no vaig acabar d'entendre. Vaig parlar-ne amb amics i em van donar una mala notícia: patia els primers símptomes de deteriorament cognitiu. Caigué a l'escalinata noble de l'Ateneu després d'una tarda normal.

Bernat Dedéu, provocador cultural i amic, li dedicà al seu blog aquestes paraules: «Ens calen molts més homes com en Sargatal, gent sense la qual aquest petit tros de món seria una terra plena d'obres oblidades». Col·locà en honor seu una rosa a l'escala per on malauradament va caure..., tot esperant que els conserges la respectessin (cosa que van fer). Per a Enric Gomà, que el descriu com una persona apassionada per la cultura, «Sargatal va encuriosir moltes generacions d'estudiants per la literatura catalana»; sobretot ressalta d'ell que «a més de culte, era molt simpàtic: te'l trobaves i t'alegrava el dia. En el món que vivim, en què hi ha tants ofesos, enrabats i decebuts, la cordialitat i el sentit de l'humor no són gaire comuns». Per a Esteve Miralles, «la reflexió sobre l'ensenyament de la literatura a secundària li deu aportacions lluminoses». Era un home generós. Jordi Puntí explica que en notificar-li que estaven a punt de publicar *The Turn of the Screw*, de Henry James, en traducció de Jordi Llorca, i que tenien dubtes amb el títol, ja que el castellà d'*Otra vuelta de tuerca* pesava molt, ell suggerí a l'editor Vallcorba *Un altre pas de rosca*, avui tan reconegut. Caldria esperar que la nostra cultura també fos generosa amb ell.

Lluís Busquets i Grabulosa
és crític i professor.